Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
ELEANOR SHARPSTON
przedstawiona w dniu 24 września 2015 r.[1]

Sprawy połączone C-359/14 i C-475/14

ERGO Insurance SE, działająca przez jej oddział ERGO Insurance SE Lietuvos filialas,
przeciwko
If P&C Insurance AS, działającej przez jej oddział If P&C Insurance AS filialas
[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Vilniaus miesto apylinkės teismas (Litwa)]
i
AAS Gjensidige Baltic, działająca przez jej oddział AAS „Gjensidige Baltic" Lietuvos filialas,
przeciwko
UAB DK „PZU Lietuva"

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litwa)]

Współpraca sądowa w sprawach cywilnych — Określenie prawa właściwego — Zakres stosowania rozporządzeń Rzym I i Rzym II — Dyrektywa 2009/103/WE — Wypadek spowodowany przez traktor z przyczepą, gdzie każdy z pojazdów był ubezpieczony przez inne towarzystwo ubezpieczeniowe z tytułu odpowiedzialności cywilnej — Wypadek, który miał miejsce w innym państwie członkowskim niż to, w którym zawarto umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej

1. Traktor z przyczepą uczestniczy w wypadku drogowym na terenie jednego państwa członkowskiego, ale oba pojazdy zarejestrowane są w innym państwie członkowskim, w którym ubezpieczone są od odpowiedzialności cywilnej przez dwa różne towarzystwa ubezpieczeniowe. Ubezpieczyciel traktora (pojazdu ciągnącego) wypłaca w pełnej wysokości odszkodowanie należne osobie poszkodowanej w wyniku wypadku. Ubezpieczyciel ten wytacza następnie powództwo przeciwko ubezpieczycielowi przyczepy (pojazdu ciągniętego) w celu odzyskania części tej płatności (roszczenie regresowe).

2. W niniejszych wnioskach o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym oba sądy odsyłające zmierzają do uzyskania wytycznych co do tego, czy takie roszczenie regresowe objęte jest zakresem stosowania przepisów prawa Unii określających prawo właściwe w postępowaniach w sprawach cywilnych i handlowych, a jeżeli tak, to które przepisy mają zastosowanie. Sądem odsyłającym w sprawie C-359/14 jest Vilniaus miesto apylinkės teismas (sąd rejonowy miasta Wilno), a odesłania w sprawie C-475/14 dokonał Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (sąd najwyższy Litwy). W obu sprawach podniesiono ważne kwestie dotyczące zakresu stosowania i wykładni prawodawstwa UE w zakresie

1 — Język oryginału: angielski.

harmonizacji norm kolizyjnych, mianowicie rozporządzeń Rzym I[2] i Rzym II[3]. Powstaje także wątpliwość co do tego, czy dyrektywa 2009/103/WE[4] wprowadza w tym kontekście szczególne zasady w zakresie określania prawa właściwego w odniesieniu do wypadków z udziałem pojazdów mechanicznych.

Ramy prawne

System harmonizacji międzynarodowego prawa prywatnego w sprawach cywilnych i handlowych

3. W kontekście harmonizacji, pomiędzy państwami członkowskimi, międzynarodowego prawa prywatnego w sprawach cywilnych i handlowych w konwencji brukselskiej[5] określono zasady ustalania państwa, którego sądy posiadają jurysdykcję w zakresie rozpoznania sprawy i wydania orzeczenia w sporze transgranicznym. Konwencja ta została zastąpiona „rozporządzeniem Bruksela I”[6]. Następnie w celu kontynuacji procesu harmonizacji została zawarta konwencja rzymska[7]. Kolejnym etapem było przyjęcie dwóch rozporządzeń (znanych jako Rzym I i Rzym II), aby w sytuacji kolizji praw zapewnić stosowanie w całej Unii Europejskiej jednolitych zasad w zakresie wskazywania prawa krajowego, które jest właściwe dla danego postępowania, niezależnie od tego, w jakim państwie członkowskim ma swoją siedzibę sąd, do którego wniesiono powództwo. Główne cele rozporządzeń Rzym I i Rzym II obejmują zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego, zwiększenie przewidywalności wyników sporów, pewności dotyczącej prawa właściwego i swobodnego przepływu orzeczeń sądowych[8].

4. Istnieją pewne wspólne zasady dla obu rozporządzeń, takie jak cel w zakresie zapewnienia wzajemnej spójności ich przedmiotowego zakresu zastosowania oraz wykładni, jak i spójności z rozporządzeniem Bruksela I[9]. Zgodna z tymi dwoma rozporządzeniami jest także zasada, w myśl której zasady rozpatrywania kolizji praw opierają się na przepisach prawa Unii regulujących określone obszary[10].

Rozporządzenie Rzym I

5. Rozporządzenie Rzym I stosuje się do „zobowiązań umownych w sprawach cywilnych i handlowych powiązanych z prawem różnych państw”[11].

6. Zgodnie z zasadą ogólną umowy podlegają prawu wybranemu przez strony[12].

2 — Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.U. L 177, s. 6).

3 — Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) (Dz.U. L 199, s. 40).

4 — Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 września 2009 r. w sprawie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych i egzekwowania obowiązku ubezpieczania od takiej odpowiedzialności (Dz.U. L 263, s. 11) (zwana dalej „dyrektywą 2009/103” lub „dyrektywą”).

5 — Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1978, L 304, s. 36). W celu zapoznania się z wersją ujednoliconą zob. Dz.U. 1998, C 27, s. 1.

6 — Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Bruksela I) (Dz.U. 2001, L 12, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 4, s. 42). Rozporządzenie to nie ma zastosowania do Danii (art. 1 ust. 3).

7 — Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych (Dz.U. 1980, L 266, s. 1).

8 — Zobacz motyw 6 zarówno rozporządzenia Rzym I, jak i Rzym II.

9 — Zobacz motyw 7 zarówno rozporządzenia Rzym I, jak i Rzym II.

10 — Zobacz motyw 40 rozporządzenia Rzym I i art. 23 tego rozporządzenia. Zobacz także motyw 35 rozporządzenia Rzym II i art. 27 tego rozporządzenia.

11 — Artykuł 1 ust. 1.

12 — Artykuł 3 ust. 1.

7. W braku wyboru prawa właściwego przez strony umowa, co do zasady, podlega przepisom ogólnym określonym w art. 4. Artykuł 4 ust. 1 ustanawia zasady określania prawa właściwego dla umów konkretnego typu. Inne lub hybrydowe rodzaje umów podlegają, w myśl art. 4 ust. 2, prawu państwa, w którym strona zobowiązana do spełnienia świadczenia charakterystycznego dla umowy ma miejsce zwykłego pobytu. W innych okolicznościach umowa podlega prawu państwa, z którym wykazuje najściślejszy związek (art. 4 ust. 3 i 4).

8. Kolejne określone typy umów są przedmiotem art. 5–8. Artykuł 7 dotyczy prawa właściwego w odniesieniu do umów ubezpieczenia. Artykuł 7 ust. 3 stanowi, że jeżeli chodzi o rodzaj umów rozpatrywany w niniejszej sprawie, strony mogą wybrać jedynie niektóre prawa zgodnie z art. 3. A więc na przykład prawo państwa, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe w chwili zawarcia umowy [art. 7 ust. 3 lit. a)] i prawo państwa, w którym ubezpieczający ma miejsce zwykłego pobytu [art. 7 ust. 3 lit. b)]. Artykuł 7 ust. 4 określa dodatkowe reguły dla umów ubezpieczenia, w przypadku których państwo członkowskie wprowadza obowiązek ubezpieczenia [13].

9. Artykuł 15 jest zatytułowany „Subrogacja ustawowa". Stanowi on: „W przypadku gdy określonej osobie (»wierzycielowi«) przysługuje wierzytelność z umowy wobec innej osoby (»dłużnika«), a osoba trzecia ma obowiązek zaspokojenia wierzyciela lub faktycznie zaspokoiła go, zwalniając dłużnika ze zobowiązania, prawo właściwe dla obowiązku osoby trzeciej określa, czy i w jakim zakresie osoba trzecia jest uprawniona do dochodzenia od dłużnika uprawnień, które przysługiwały wierzycielowi wobec dłużnika, zgodnie z prawem właściwym dla wiążącego ich stosunku".

10. W myśl art. 16, „[j]eżeli wierzycielowi przysługuje wierzytelność wobec kilku dłużników zobowiązanych do zaspokojenia tej samej wierzytelności, a wierzyciel został zaspokojony w całości lub w części przez jednego z nich, prawo, któremu podlega zobowiązanie tego dłużnika względem wierzyciela, jest właściwe także dla roszczeń regresowych tego dłużnika wobec pozostałych dłużników. Pozostali dłużnicy mogą korzystać z zarzutów, jakie przysługiwały im wobec wierzyciela, w zakresie przewidzianym przez prawo właściwe dla ich zobowiązań względem wierzyciela".

Rozporządzenie Rzym II

11. Rozporządzenie Rzym II stosuje się „do zobowiązań pozaumownych w sprawach cywilnych i handlowych, powiązanych z prawami różnych państw" [14].

12. Rozdział II jest zatytułowany „Czyny niedozwolone". Artykuł 4 ust. 1 ustanawia zasadę ogólną, zgodnie z którą „prawem właściwym dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z czynu niedozwolonego jest prawo państwa, w którym powstaje szkoda, niezależnie od tego, w jakim państwie miało miejsce zdarzenie powodujące szkodę, oraz niezależnie od tego, w jakim państwie lub państwach występują skutki pośrednie tego zdarzenia". Zasady dotyczące określonych zobowiązań pozaumownych są wyszczególnione w art. 5–12 [15].

13. Artykuł 18 przewiduje możliwość wniesienia przez osobę poszkodowaną bezpośredniego powództwa przeciwko ubezpieczycielowi osoby odpowiedzialnej. Przepis ten stanowi: „Osoba, która poniosła szkodę, może wystąpić z roszczeniem o odszkodowanie bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi osoby odpowiedzialnej, jeżeli przewiduje to prawo właściwe dla zobowiązania pozaumownego lub prawo właściwe dla umowy ubezpieczeniowej".

13 — Materiał dowodowy przedstawiony Trybunałowi nie zawiera, moim zdaniem, wystarczająco szczegółowych informacji odnośnie do przepisów prawa litewskiego i niemieckiego regulujących kwestię obowiązkowego ubezpieczenia pojazdów mechanicznych, które umożliwiałyby mi przedstawienie jakichkolwiek użytecznych uwag w przedmiocie roli, jaką mógłby odgrywać art. 7 ust. 4.

14 — Artykuł 1 ust. 1.

15 — Zasady te nie obejmują jednak roszczeń regresowych, takich jak te powstałe w związku z wypadkiem drogowym.

14. Pewne wspólne zasady określono w rozdziale V, włącznie z przepisami regulującymi kwestię subrogacji w art. 19 oraz wierzytelności w przypadku odpowiedzialności kilku osób w art. 20. Przepisy te odzwierciedlają brzmienie art. 15 i 16 rozporządzenia Rzym I.

Dyrektywa 2009/103

15. Dyrektywa 2009/103 kodyfikuje dyrektywy dotyczące ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej w odniesieniu do użytkowania pojazdów mechanicznych. Zgodnie z dyrektywą pojazdy podlegające obowiązkowi ubezpieczenia muszą być ubezpieczone w zakresie prowadzenia pojazdów na terenie całej Unii Europejskiej. Znaczenie mają dwa motywy dyrektywy. Zgodnie z motywem 12 obowiązek państw członkowskich zagwarantowania ochrony ubezpieczeniowej stanowi istotny element zapewnienia ochrony poszkodowanych. W myśl motywu 26: „W interesie ubezpieczonego każda polisa ubezpieczeniowa powinna gwarantować w każdym państwie członkowskim, za tę samą składkę, ochronę wymaganą przez prawo tego państwa lub ochronę wymaganą przez prawo państwa członkowskiego, w którym znajduje się stałe miejsce postoju pojazdu, jeżeli ochrona ta jest większa”.

16. Pojazd definiowany jest jako „każdy pojazd silnikowy przeznaczony do podróżowania lądem oraz napędzany siłą mechaniczną, który nie porusza się po szynach, oraz każdą przyczepę zespoloną lub nie” [16].

17. Zgodnie z zasadą ogólną wyrażoną w art. 3 każde państwo członkowskie podejmuje stosowne środki w celu zapewnienia objęcia ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej odnoszącej się do ruchu pojazdów normalnie przebywających na jego terytorium [17].

18. Artykuł 14 stanowi:

„Państwa członkowskie podejmują niezbędne środki dla zapewnienia, aby wszystkie polisy obowiązkowego ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych:

a) obejmowały ochroną za tę samą składkę i przez cały okres obowiązywania umowy całe terytorium Wspólnoty, łącznie ze wszystkimi okresami, kiedy pojazd pozostaje w innym państwie członkowskim w okresie obowiązywania umowy; oraz

b) gwarantowały za tę samą składkę, w każdym państwie członkowskim, ochronę wymaganą przez prawo tego państwa lub ochronę wymaganą przez prawo państwa członkowskiego, w którym znajduje się stałe miejsce postoju pojazdu, jeżeli ochrona ta jest większa”.

Prawo litewskie

19. Artykuł 16 ustawy nr 1X-378 z dnia 14 czerwca 2001 r. dotyczącej obowiązku ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych zatytułowany jest „Zasady wypłaty odszkodowania”. Na mocy art. 16 ust. 1 wymaga się, aby ubezpieczyciel odpowiedzialności lub urząd wypłacał odszkodowanie, gdy użytkownik pojazdu mechanicznego ponosi odpowiedzialność cywilną za szkodę wyrządzoną poszkodowanej osobie trzeciej. Odszkodowanie wypłaca się, biorąc pod uwagę akty prawne regulujące obowiązkowe ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej w związku z ruchem pojazdów mechanicznych w państwie, w którym wypadek drogowy miał miejsce. W myśl art. 16 ust. 5 zasada ogólna

16 — Artykuł 1 ust. 1. Zobacz wyrok Vnuk, C-162/13, EU:C:2014:2146.

17 — Państwa członkowskie mogą, na mocy art. 5, przewidzieć odstępstwo od tego obowiązku w stosunku do niektórych osób fizycznych lub prawnych, publicznych lub prywatnych na określonych warunkach. Nic w materiale przedstawionym Trybunałowi nie wskazuje na to, że art. 5 jest istotny w kontekście postępowania głównego w dwóch sprawach rozpatrywanych w niniejszej opinii.

przewiduje, że odszkodowanie za szkody spowodowane przez pojazd ciągnięty jest wypłacane w oparciu o umowę ubezpieczenia zawartą dla pojazdu ciągnącego, jeżeli oba pojazdy są zespolone w czasie wystąpienia wypadku drogowego. Odszkodowanie zgodnie z umową zawartą dla pojazdu ciągniętego jest wypłacane wyłącznie w przypadku, gdy oba pojazdy rozłączyły się, a szkoda spowodowała powstanie odpowiedzialności cywilnej po stronie użytkownika pojazdu ciągniętego.

Prawo niemieckie

20. Sąd odsyłający w postępowaniu w sprawie C-475/14 wyjaśnia, że prawo litewskie i prawo niemieckie stosują odmienne zasady dotyczące podziału odpowiedzialności między ubezpieczycieli pojazdu ciągnącego i pojazdu ciągniętego w przypadkach, w których szkoda powstała w ramach wypadku drogowego została wyrządzona przez takie pojazdy użytkowane podczas sprzęgnięcia. Sytuację w świetle prawa litewskiego opisano powyżej. Jednakże na gruncie prawa niemieckiego ubezpieczyciele pojazdu ciągnącego i pojazdu ciągniętego pokrywają odpowiednio 50% szkody spowodowanej przez sprzęgnięte pojazdy, niezależnie od tego, czy pojazd ciągnięty odłączył się podczas wypadku od pojazdu ciągnącego, chyba że osoby ubezpieczone uzgodniły inaczej [18]. Istnieją także różnice pomiędzy prawem litewskim a niemieckim odnośnie do terminów przedawnienia odnoszących się do roszczeń regresowych.

Okoliczności faktyczne, postępowanie i pytania prejudycjalne

Sprawa C-359/14

21. W dniu 1 września 2011 r. w okolicach Mannheim (Niemcy) traktor z doczepioną do niego przyczepą przy zawracaniu na wąskiej ulicy zsunął się z drogi i wywrócił, powodując szkodę w kwocie 2 247,45 EUR (7 760,02 LTL). Funkcjonariusze policji w Cochem (Niemcy) ustalili, że kierowca traktora ponosi odpowiedzialność za wypadek i spowodowanie szkody. W momencie wypadku odpowiedzialność cywilna właściciela lub prawowitego użytkownika traktora objęta była obowiązkowym ubezpieczeniem w ERGO SE (zwanej dalej „ERGO”), podczas gdy przyczepa była ubezpieczona przez oddział spółki If P&C Insurance AS (zwanej dalej „If P&C”). Zwykłym miejscem wykonywania działalności obydwu towarzystw ubezpieczeniowych jest Litwa. ERGO wypłaciło odszkodowanie za szkodę powstałą na skutek wypadku. Spółka wytoczyła następnie powództwo na Litwie, w ramach którego podniosła, że If P&C powinna ponieść solidarną odpowiedzialność za zaistniałą szkodę.

22. Vilniaus miesto apylinkės teismas wyjaśnia, że sąd najwyższy Litwy orzekł, iż stosunek prawny pomiędzy ubezpieczycielem pojazdu ciągnącego a ubezpieczycielem pojazdu ciągniętego, w odniesieniu do kwestii powstania prawa do roszczenia regresowego przysługującego pierwszemu ubezpieczycielowi wobec drugiego ubezpieczyciela ma charakter umowny. Jednakże sąd odsyłający uważa, że takie stanowisko nie jest jednoznaczne, albowiem pojęcia stosunków umownych i pozaumownych przyjęte w prawie Unii mają charakter autonomiczny. Ponadto pomiędzy tymi dwoma ubezpieczycielami nie ma żadnej pisemnej umowy ani ustnego porozumienia. W tych okolicznościach niejasne jest również, czy prawo właściwe w niniejszej sprawie (prawo niemieckie lub prawo litewskie) należy określać zgodnie z rozporządzeniem Rzym II.

18 — W odesłaniu prejudycjalnym w sprawie C-475/14 sąd odsyłający czyni odniesienie do wyroku niemieckiego sądu federalnego nr IV 279/08 z dnia 27 października 2010 r. Sprawa ta dotyczyła pojazdów objętych niemieckimi umowami ubezpieczenia w ramach niemieckiego systemu ubezpieczeń. Sytuacja ta różni się od tej w postępowaniu głównym, która dotyczyła pojazdów zarejestrowanych za granicą, objętych umowami ubezpieczenia zawartymi w innym państwie członkowskim.

Sprawa C-475/14

23. W dniu 21 stycznia 2011 r. w Niemczech miał miejsce wypadek drogowy, w trakcie którego traktor sprzęgnięty z przyczepą wyrządził szkodę w mieniu osoby trzeciej. W momencie wypadku odpowiedzialność cywilna właściciela lub prawowitego użytkownika traktora objęta była ubezpieczeniem w litewskim oddziale spółki AAS Gjensidige Baltic (zwanej dalej „Gjensidige Baltic"), podczas gdy przyczepa ubezpieczona była w UAB DK PZU Lietuva („zwanej dalej „UAB"). Niemieccy przedstawiciele osoby poszkodowanej wysunęli roszczenie, a Gjensidige Baltic wypłaciła odszkodowanie w kwocie 1 254,36 EUR (4 331,05 LTL). Gjensidige Baltic dochodziła następnie odzyskania połowy wysokości tego odszkodowania w kwocie 672,02 EUR (2 165,53 LTL) od ubezpieczyciela przyczepy. Powstał spór co do prawa właściwego (niemieckiego lub litewskiego) mającego zastosowanie do przysługującego Gjensidige Baltic prawa do roszczenia regresowego, jak również co do tego, czy ubezpieczyciel ten ponosi wyłączną czy solidarną odpowiedzialność z UAB.

24. Sąd rejonowy miasta Wilno uwzględnił roszczenie Gjensidige Baltic. Sąd ten orzekł, że skoro szkoda będąca wynikiem wypadku w ruchu drogowym powstała w Niemczech, to zgodnie z art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II do zobowiązania pozaumownego wynikającego z czynu niedozwolonego stosuje się prawo niemieckie. Vilniaus apygardos teismas (sąd okręgowy w Wilnie) stwierdził nieważność tego wyroku. Następnie Gjensidige Baltic wniosła skargę kasacyjną do sądu najwyższego Litwy. Ten ostatni uznał, że zawisły przed nim spór dotyczy w głównej mierze sposobu kategoryzacji stosunków pomiędzy ubezpieczycielami pojazdu ciągnącego a ubezpieczycielami pojazdu ciągniętego i kwestii, które prawo (niemieckie czy litewskie) jest właściwe dla tych stosunków.

25. Sąd odsyłający za istotne uważa ustalenie, czy art. 14 lit. b) dyrektywy 2009/103 należy traktować jak zasadę określania prawa właściwego nie tylko w sprawach dotyczących ochrony osób poszkodowanych w wypadkach w ruchu drogowym, lecz również w przypadku roszczenia regresowego ubezpieczyciela w sytuacji, gdy w wypadku drogowym uczestniczą pojazdy ciągnące i ciągnięte użytkowane podczas sprzęgnięcia.

26. W związku z powyższym w obu rozpatrywanych sprawach zwrócono się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi.

W sprawie C-359/14 Vilniaus miesto apylinkės teismas kieruje następujące pytania:

„1) Czy art. 4 ust. 4 [rozporządzenia Rzym I], który stanowi, że »[j]eżeli nie można ustalić prawa właściwego zgodnie z ust. 1 lub 2, umowa podlega prawu państwa, z którym wykazuje najściślejszy związek«, należy interpretować w ten sposób, że w okolicznościach takich jak w niniejszej sprawie należy stosować prawo niemieckie?

2) W wypadku udzielenia na pierwsze pytanie odpowiedzi przeczącej, czy zasadę ustanowioną w art. 4 [rozporządzenia Rzym II] należy interpretować w ten sposób, że w okolicznościach takich jak w niniejszej sprawie prawo mające zastosowanie w sporze pomiędzy ubezpieczycielem traktora a ubezpieczycielem przyczepy należy ustalać zgodnie z prawem państwa, w którym powstała szkoda wynikająca z wypadku drogowego?".

W sprawie C-475/14 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kieruje następujące pytania:

„1) Czy art. 14 lit. b) [dyrektywy 2009/103] zawiera normę kolizyjną, którą ratione personae należy stosować nie tylko w odniesieniu do poszkodowanych w wypadkach drogowych, lecz także do ubezpieczycieli pojazdu, który wyrządził szkodę w wypadku drogowym, aby ustalić prawo właściwe dla powstałych między nimi stosunków, oraz czy ten przepis stanowi uregulowanie szczegółowe w stosunku do zawartych w [rozporządzeniach Rzym I i Rzym II] uregulowań dotyczących prawa właściwego?

2) W wypadku udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytanie pierwsze istotne jest ustalenie, czy w niniejszej sprawie stosunki prawne między ubezpieczycielami są objęte pojęciem »zobowiązań umownych« w rozumieniu art. 1 ust. 1 [rozporządzenia Rzym I]. Jeżeli stosunki prawne między ubezpieczycielami są objęte pojęciem »zobowiązań umownych«, istotna jest kwestia, czy te stosunki należą do kategorii umów ubezpieczenia (stosunków prawnych) oraz czy prawo właściwe dla nich należy ustalać zgodnie z art. 7 [rozporządzenia Rzym I].

3) W wypadku udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytania pierwsze i drugie istotne jest ustalenie, czy – w wypadku roszczenia regresowego – stosunki prawne między ubezpieczycielami pojazdów użytkowanych podczas sprzęgnięcia są objęte pojęciem »zobowiązania pozaumownego« w rozumieniu [rozporządzenia Rzym II] oraz czy przy ustalaniu prawa właściwego zgodnie z art. 4 ust. 1 [rozporządzenia Rzym II] te stosunki należy uważać za wtórne stosunki prawne powstające w wyniku wypadku drogowego (czynu niedozwolonego). Czy w wypadku takim jak w niniejszej sprawie ubezpieczycieli pojazdów użytkowanych podczas sprzęgnięcia należy uważać za dłużników, którzy są zobowiązani do zaspokojenia tej samej wierzytelności w rozumieniu art. 20 [rozporządzenia Rzym II], oraz czy prawo właściwe dla stosunków między nimi należy ustalać zgodnie z tym uregulowaniem[?]”.

27. ERGO, If P&C, rządy niemiecki i litewski oraz Komisja Europejska przedstawiły swoje uwagi na piśmie w sprawie C-359/14. Uwagi na piśmie przedstawiły także w sprawie C-475/14 Gjensidige Baltic, rząd litewski i Komisja. Obie sprawy zostały połączone do celów ustnego etapu postępowania i wydania wyroku. Nie złożono jednak wniosku o przeprowadzenie rozprawy i nie miała ona miejsca.

Ocena

Uwaga wstępna

28. If P&C i rząd litewski wskazują, że Litwa jest sygnatariuszem Konwencji (haskiej) o prawie właściwym dla wypadków drogowych [19]. Jednakże art. 2 pkt 5 tej konwencji stanowi, że nie ma ona zastosowania do roszczeń regresowych i subrogacji, jeżeli chodzi o towarzystwa ubezpieczeniowe. Konwencja nie jest zatem istotna dla określenia prawa właściwego w niniejszej sprawie.

Dyrektywa 2009/103

29. W sprawie C-475/14 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas poprzez pytanie pierwsze dąży do ustalenia, czy art. 14 lit. b) dyrektywy 2009/103 określa szczególną normę kolizyjną mającą zastosowanie do roszczenia regresowego. Pytanie to jest tak samo istotne w kontekście sprawy C-359/14, chociaż Vilniaus miesto apylinkės teismas nie podniósł tej kwestii.

30. Gjensidige Baltic twierdzi, że art. 14 lit. b) określa tego rodzaju lex specialis.

31. Nie zgadzam się z tym poglądem.

32. Z brzmienia i celów dyrektywy wynika jasno, że art. 14 lit. b) nie ustanawia zasad szczególnych dla określania prawa mającego zastosowanie do roszczeń regresowych pomiędzy ubezpieczycielami.

19 — Zobacz akty prawne przyjęte podczas Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego i dokumenty z jedenastej sesji z 1968 r. (Volmen III, Wypadki drogowe, s. 223).

33. Po pierwsze, jak słusznie wskazuje Komisja, dyrektywa nie harmonizuje przepisów w zakresie określania prawa właściwego dla sporów dotyczących wypadków z udziałem pojazdów mechanicznych. Celem ogólnym dyrektywy jest raczej zapewnienie ochrony poszkodowanych w wypadkach poprzez zagwarantowanie ochrony ubezpieczeniowej [20].

34. Po drugie, art. 14 lit. a) i b) należy rozpatrywać łącznie. Jeżeli chodzi o polisy ubezpieczenia pojazdu, art. 14 wymaga, aby państwa członkowskie gwarantowały ochronę ubezpieczeniową na całym terytorium Unii Europejskiej za tę samą stawkę w okresie obowiązywania umowy oraz aby w każdym państwie członkowskim, za tę samą stawkę, gwarantowały ochronę wymaganą przez prawo tego państwa lub ochronę wymaganą przez prawo państwa członkowskiego, w którym znajduje się miejsce postoju pojazdu, jeżeli ochrona ta jest większa [21]. Przepis ten w swojej treści odnosi się wyłącznie do zasięgu terytorialnego i poziomu ochrony, jakiej wymaga się od ubezpieczyciela celem zapewnienia wystarczającej ochrony poszkodowanym w wypadkach w ruchu drogowym.

35. Nie istnieje zatem margines pozwalający na uznanie, że tekst można rozciągnąć tak, aby stanowił zasadę szczególną dla określania prawa właściwego dla sporów pomiędzy towarzystwami ubezpieczeniowymi w przedmiocie roszczeń regresowych. Krótko mówiąc, ani tekst dyrektywy, ani jej cel nie działają na korzyść takiej interpretacji.

Uwagi ogólne dotyczące rozporządzeń Rzym I i Rzym II

36. Strony przedstawiają odmienne podejścia w kwestii tego, czy prawo właściwe dla roszczeń regresowych winno być określane na podstawie przepisów zawartych w rozporządzeniach Rzym I czy Rzym II. Ich stanowiska co do istoty różnią się w zależności od tego, czy źródła roszczenia regresowego upatrują w stosunku umownym (umowie ubezpieczenia) czy w stosunku pozaumownym (wypadku w ruchu drogowym).

37. W sprawie C-359/14 trzy strony (If P&C, rząd niemiecki i Komisja) podnoszą, że z uwagi na fakt, iż roszczenie regresowe ma swoje źródło w: a) umowie zawartej pomiędzy ubezpieczającym a ubezpieczycielem pojazdu ciągnącego i b) umowie pomiędzy ubezpieczającym a ubezpieczycielem pojazdu ciągniętego, i jest powiązane z tymi umowami, roszczenie regresowe ma charakter umowny. Prawo właściwe należy zatem określać zgodnie z rozporządzeniem Rzym I i zastosowanie znajdują przepisy litewskie. If P&C uważa, że taki stan rzeczy reguluje art. 7 rozporządzenia Rzym I, dotyczący konkretnie umów ubezpieczenia. Rząd niemiecki wskazuje, że zastosowanie ma art. 16 rozporządzenia Rzym I, który dotyczy wierzytelności w przypadku odpowiedzialności wielu osób.

38. Komisja wskazuje, że w kontekście art. 5 konwencji brukselskiej pojęcie „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego albo roszczeń wynikających z takiego czynu" ma charakter „uboczny" z uwagi na to, że pojawia się po rozpatrzeniu pojęcia „umowy lub roszczeń wynikających z umowy". Komisja twierdzi, że roszczenie ubezpieczyciela wpisuje się w zakres stosowania art. 15 i 16 rozporządzenia Rzym I. Z art. 16 (regulującego kwestię wielości dłużników) wynika, że jeżeli wierzycielowi przysługuje wierzytelność wobec kilku dłużników zobowiązanych do zaspokojenia tej samej wierzytelności, samych dłużników nie musi wiązać stosunek umowny. Aby sytuacja, w której pojawia się kwestia wierzytelności wobec wielu dłużników, była objęta zakresem stosowania rozporządzenia Rzym I, wystarczy, by stosunki umowne istniały pomiędzy poszczególnymi dłużnikami a ich wierzycielem.

20 — Motyw 12 dyrektywy.

21 — Motyw 26 dyrektywy.

39. ERGO twierdzi, że zastosowanie ma rozporządzenie Rzym II. Wypadek drogowy powoduje powstanie stosunku pozaumownego pomiędzy sprawcą a osobą poszkodowaną. Wobec tego na gruncie art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II zastosowanie ma prawo niemieckie, a przepisy dotyczące odpowiedzialności kilku osób przewidziane w art. 20 rozporządzenia Rzym II regulują kwestię roszczenia regresowego. Rząd litewski podnosi, że pojęcie zobowiązań pozaumownych należy interpretować z zastosowaniem szerokiej wykładni oraz że stosunek zobowiązaniowy pomiędzy ubezpieczycielami jest bliższy stosunkowi pozaumownemu.

40. W sprawie C-475/14 Gjensidige Baltic twierdzi, że stosunek prawny łączący ubezpieczycieli pojazdu ciągnącego i ciągniętego powstał na skutek wypadku drogowego i w związku z tym jest objęty rozporządzeniem Rzym II. Artykuł 20 tego rozporządzenia (dotyczący odpowiedzialności kilku dłużników) określa więc prawo właściwe dla roszczenia regresowego pomiędzy ubezpieczycielami. Rząd litewski i Komisja zajmują, odpowiednio, identyczne stanowiska jak w sprawie C-359/14.

41. Czy roszczenie regresowe wysunięte przez ubezpieczyciela pojazdu ciągnącego przeciwko ubezpieczycielowi pojazdu ciągniętego wynika ze zobowiązania o charakterze umownym czy pozaumownym? Nie wydają się sporne przynajmniej kwestie przedstawione poniżej.

42. Po pierwsze, rozporządzenie Rzym I nie zawiera definicji „zobowiązań umownych".

43. Po drugie, przedmiotowy zakres stosowania rozporządzeń Rzym I i Rzym II powinien być wzajemnie spójny i zgodny z rozporządzeniem Bruksela I [22].

44. Po trzecie, do Trybunału zwrócono się z zapytaniem, czy przepisy rozporządzenia Rzym I lub Rzym II określają prawo właściwe w sytuacji, gdy dwóch lub więcej ubezpieczycieli może ponosić wspólną i solidarną odpowiedzialność odszkodowawczą na mocy odpowiednich umów ubezpieczenia względem osoby poszkodowanej, która doznała szkody na skutek czynu niedozwolonego ubezpieczającego, gdzie jeden ubezpieczyciel wypłacił rzeczone odszkodowanie w pełnej wysokości i domaga się wkładu od drugiego (pozostałych). Chociaż orzecznictwo w przedmiocie rozporządzenia Bruksela I dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania wyroków nie może być zastosowane automatycznie, niemniej jednak Trybunał może się nim wspierać.

45. Wydaje mi się, że istotne znaczenie mają następujące zasady, wywodzące się z orzecznictwa dotyczącego rozporządzenia Bruksela I.

46. Po pierwsze, pojęcia „umowy lub roszczeń wynikających z umowy" i „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego albo roszczeń wynikających z takiego czynu" w rozumieniu, odpowiednio, art. 5 pkt 1 oraz pkt 3 rozporządzenia Bruksela I należy interpretować w sposób autonomiczny, poprzez odniesienie do systemu i celu tego rozporządzenia [23]. To samo musi dotyczyć pojęć „zobowiązań umownych" w rozporządzeniu Rzym I i „zobowiązań pozaumownych" w rozporządzeniu Rzym II.

47. Należy także pamiętać, że chociaż rozporządzenie Bruksela I zastępuje konwencję brukselską, dokonana przez Trybunał wykładnia postanowień tej ostatniej pozostaje aktualna także dla przepisów rozporządzenia Bruksela I [24].

22 — Zobacz motyw 7 zarówno rozporządzenia Rzym I, jak i rozporządzenia Rzym II. Zobacz następnie wyrok ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 28.

23 — Zobacz wyrok Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 18 i przytoczone tam orzecznictwo.

24 — Ibidem, pkt 19 i przytoczone tam orzecznictwo.

48. Ponadto zgodnie z utrwalonym orzecznictwem pojęcie „umowy lub roszczeń wynikających z umowy" w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia Bruksela I zakłada ustalenie zobowiązania prawnego dobrowolnie przyjętego przez jedną osobę wobec drugiej, na którym opiera się powództwo powoda [25]. Pojęcie „zobowiązania umownego" na gruncie rozporządzenia Rzym I powinno opierać się zatem na tej samej podstawie.

49. Wreszcie zakres pojęcia „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego albo roszczeń wynikających z takiego czynu" w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I obejmuje wszystkie żądania zmierzające do ustalenia odpowiedzialności pozwanego, które *nie* dotyczą „umowy lub roszczeń wynikających z umowy" w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia [26]. Jak słusznie wskazuje Komisja, pojęcie kwestii pozaumownych ma charakter uboczny. Taki sam tok rozumowania należy zastosować przy wyznaczaniu linii podziału pomiędzy zobowiązaniami umownymi regulowanymi przepisami rozporządzenia Rzym I a zobowiązaniami pozaumownymi, które reguluje rozporządzenie Rzym II.

50. Punktem wyjścia jest dla mnie zatem zbadanie, czy roszczenie regresowe wniesione przez ubezpieczyciela ma co do istoty charakter umowny. Jedynie w sytuacji, gdy nie będzie ono wpisywać się odpowiednio w zakres tej kategorii, można będzie przyjąć, że jest to roszczenie o charakterze pozaumownym.

Rozporządzenie Rzym I

51. W sprawie C-359/14 sąd odsyłający stawia pytanie, czy art. 4 ust. 4 rozporządzenia Rzym I oznacza, że w postępowaniu głównym zastosowanie ma prawo niemieckie (pytanie pierwsze). W sprawie C-475/14 sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy stosunki prawne pomiędzy odpowiednimi ubezpieczycielami traktora i przyczepy powodują powstanie zobowiązań umownych w rozumieniu art. 1 rozporządzenia Rzym I. Jeżeli tak, to: czy art. 7 rozporządzenia Rzym I stosuje się dla ustalenia prawa właściwego (pytanie drugie)?

52. Z odesłań prejudycjalnych jasno wynikają dwie kwestie. Po pierwsze, w obu sprawach nie istnieje umowa pomiędzy dwoma ubezpieczycielami. Nie ma więc podstaw dla zastosowania przepisów dotyczących przewidzianej w art. 3 swobody wyboru prawa ani przewidzianych w art. 4 rozporządzenia Rzym I zasad regulujących kwestię prawa właściwego w przypadku braku wyboru prawa; art. 7 jest tak samo nieistotny. Po drugie, nie ulega wątpliwości, że umowy ubezpieczenia wiążą ubezpieczających pojazd ciągnący i ciągnięty z ich odpowiednimi ubezpieczycielami.

53. Ani w sprawie C-359/14, ani C-475/144 nic nie wskazuje na to, by umowy były regulowane przez prawo litewskie. W zakresie, w jakim konieczne jest określenie prawa właściwego dla umów ubezpieczenia, należy to uczynić zgodnie z art. 3, 4 lub 7. Chociaż jest to ostatecznie kwestia, której rozstrzygnięcie należy do sądu krajowego, materiał dowodowy przedstawiony Trybunałowi wskazuje na prawdopodobieństwo, iż jest to prawo litewskie [27].

54. Co się tyczy roszczenia regresowego ubezpieczyciela, uważam mimo wszystko, że prawo właściwe należy określić w oparciu o przepisy rozporządzenia Rzym I z powodów wskazanych poniżej.

25 — Zobacz wyrok ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo.

26 — Zobacz ponadto wyrok Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 20, 21. Zobacz także wyrok ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo.

27 — Możliwe, że przez wyraźny wybór (art. 3); albo z kolei z tego względu, że usługodawca (towarzystwo ubezpieczeniowe) lub ubezpieczający mają miejsce zwykłego pobytu na Litwie [odpowiednio, art. 4 ust. 1 lit. b) i art. 7 ust. 3 lit. b)]. Istnieje też prawdopodobieństwo, że w momencie zawarcia umowy ryzyko umiejscowione było na Litwie [art. 7 ust. 3 lit. a)]. Jeżeli chodzi o możliwe znaczenie art. 7 ust. 4, zob. przypis 13 powyżej.

55. Artykuł 1 ust. 1 rozporządzenia Rzym I stanowi: „Niniejsze rozporządzenie stosuje się do zobowiązań umownych w sprawach cywilnych i handlowych powiązanych z prawem różnych państw". Brzmienie tego przepisu wskazuje na możliwość zastosowania go do sytuacji takiej jak ta w postępowaniu głównym.

56. W art. 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia Bruksela I[28] zastosowano nieco inne sformułowanie, mianowicie „[…] umowa i roszczenia wynikające z umowy […]". Jednakże przedmiotowy zakres środków odnoszących się do harmonizacji prawa prywatnego międzynarodowego w sprawach cywilnych i handlowych musi być spójny[29]. Znaczenie, jakie należy przypisać zawartemu w art. 1 ust. 1 rozporządzenia Rzym I wyrażeniu „zobowiązania umowne", określa zakres przedmiotowy tego rozporządzenia. Uzasadnione jest zatem odwołanie się do orzecznictwa dotyczącego rozporządzenia Bruksela I.

57. Trybunał stwierdził, że mimo iż art. 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia Bruksela I nie wymaga zawarcia umowy, wykazanie istnienia zobowiązania jest niemniej nieodzowne dla zastosowania tego przepisu, ponieważ przysługująca na jego podstawie jurysdykcja sądu krajowego jest ustalana według miejsca, gdzie zobowiązanie będące podstawą powództwa zostało wykonane albo miało być wykonane. Zasada jurysdykcji szczególnej przewidziana przez art. 5 pkt 1 lit. a) „zakłada ustalenie istnienia zobowiązania prawnego, dobrowolnie zaciągniętego przez jedną stronę względem drugiej, na którym zostało oparte powództwo"[30]. Interpretowanie tego przepisu bez wprowadzenia takiego wymogu doprowadziłoby do wykroczenia poza katalog sytuacji przewidzianych w rozporządzeniu Bruksela I.

58. Uważam, że wspomniane kryteria dla analizy istnienia „umowy lub roszczeń wynikających z umowy" (i implicite, istnienia „zobowiązań umownych") są tutaj spełnione. Każdy z ubezpieczycieli jest związany z ubezpieczającym umową, która powoduje powstanie wzajemnych zobowiązań. Zobowiązania ubezpieczyciela polegają na zapewnianiu ubezpieczającemu ochrony ubezpieczeniowej od odpowiedzialności cywilnej. Zobowiązania ubezpieczającego obejmują opłacenie składki ubezpieczeniowej. Nic nie wskazuje na to, że zobowiązania te nie zostały przez strony zaciągnięte dobrowolnie. Krótko mówiąc, jeżeli chodzi o te zainteresowane strony, mamy wyraźnie do czynienia z „umową lub roszczeniami wynikającymi z umowy" oraz ze „zobowiązaniami umownymi".

59. W celu dokonania klasyfikacji roszczeń cywilnych leżących u podstaw sporu w postępowaniu głównym pomocne może okazać się teraz poddanie dalszej analizie stosunków łączących strony w ujęciu bardziej abstrakcyjnym.

60. Wyobraźmy sobie, że doszło do wypadku w ruchu drogowym z udziałem pojazdu ciągnącego i pojazdu ciągniętego. Na skutek wypadku szkody doznała osoba poszkodowana, której w żaden sposób nie można obwiniać za jego spowodowanie. Powiedzmy, że ubezpieczający pojazd ciągnący to podmiot A, ubezpieczający pojazd ciągnięty to podmiot B, osoba poszkodowana w wypadku drogowym to podmiot X, ubezpieczyciel pojazdu ciągnącego to podmiot C, a ubezpieczyciel pojazdu ciągniętego to podmiot D. Podmioty A i B spowodowały szkodę i uszczerbek na zdrowiu, których doznał podmiot X, i ponoszą z tego tytułu odpowiedzialność. Podmiot X wysuwa zatem wobec podmiotów A i B roszczenie pozaumowne wynikające z czynu niedozwolonego.

28 — Zgodnie z zasadą ogólną na mocy rozporządzenia Bruksela I osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy tego państwa (art. 2). Artykuł 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia Bruksela I wprowadza zasadę jurysdykcji szczególnej, stanowiącej odstępstwo od tej zasady ogólnej, i stanowi, że jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy, osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w miejscu, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane.

29 — Zobacz pkt 43 powyżej.

30 — Zobacz wyrok Česká spořitelna, C-419/11, EU:C:2013:165, pkt 46, 47 i przytoczone tam orzecznictwo. Zobacz także moja opinia w sprawie Česká spořitelna, C-419/11, EU:C:2012:586, pkt 43–45.

61. Zarówno podmiot A, jak i B są związane stosunkiem umownym ze swoimi odpowiednimi ubezpieczycielami, podmiotami C i D. Na mocy rzeczonych umów podmiotowi X wypłacone jest odszkodowanie. Niemniej jednak, nawet jeżeli płatności na rzecz podmiotu X dokonuje bezpośrednio podmiot C lub D, nie istnieje stosunek umowny pomiędzy podmiotem X z jednej strony a podmiotem C lub D z drugiej strony. Wypadek w ruchu drogowym oraz roszczenia wynikające z polis ubezpieczeniowych to zdarzenia wywołujące zobowiązanie do wypłaty odszkodowania.

62. Kwestia tego, czy płatność dokonana jest na rzecz ubezpieczających (podmiotów A i B) czy bezpośrednio na rzecz poszkodowanego podmiotu X jest nieistotna. Jako że zobowiązanie do wypłaty odszkodowania wynika z umowy, tożsamość odbiorcy tej płatności (niezależnie od tego, czy jest to ubezpieczający, osoba poszkodowana czy ubezpieczyciel pojazdu ciągnącego) nie może zmieniać charakteru tego zobowiązania. Punkt ciężkości zobowiązania odszkodowawczego znajduje się więc w zobowiązaniu umownym (ubezpieczyciela do wypłaty odszkodowania na rzecz ubezpieczającego), a nie w zobowiązaniach pozaumownych wynikających z wypadku w ruchu drogowym, jakie powstają pomiędzy sprawcą a osobą poszkodowaną. Gdyby sprawca nie był ubezpieczony, sam byłby zobowiązany do wypłaty na rzecz osoby poszkodowanej odszkodowania na podstawie roszczenia wynikającego z czynu niedozwolonego. W przypadku braku umowy o zapewnianiu ochrony ubezpieczeniowej po stronie towarzystw ubezpieczeniowych nie powstałaby żadna odpowiedzialność. W związku z powyższym roszczenie regresowe wysunięte przez jednego ubezpieczyciela wobec drugiego (podmiot C przeciwko podmiotowi D w podanym przeze mnie przykładzie) ma swoje źródło w umowach ubezpieczenia; jest zatem ściśle związane ze zobowiązaniami umownymi obu ubezpieczycieli względem ich odpowiednich ubezpieczających; wobec tego jest ono objęte zakresem rozporządzenia Rzym I.

63. Czy art. 15 („Subrogacja ustawowa”) i art. 16 („Wielość dłużników”) rzucają nieco więcej światła na to, czy prawo właściwe dla roszczenia regresowego mieści się w zakresie stosowania rozporządzenia Rzym I?

64. Moim zdaniem nie.

65. Artykuł 15 stanowi, że prawo właściwe dla obowiązku zaspokojenia wierzyciela przez osobę trzecią określa, czy i w jakim zakresie osoba trzecia jest uprawniona do dochodzenia od dłużnika uprawnień, które przysługiwały wierzycielowi wobec dłużnika, zgodnie z prawem właściwym dla wiążącego ich stosunku. Artykuł 16 dotyczy sytuacji, gdy wierzycielowi przysługuje wierzytelność wobec kilku dłużników zobowiązanych do zaspokojenia tej samej wierzytelności.

66. Na wstępie pragnę zauważyć, iż okoliczność, że przepisy te znajdują odzwierciedlenie w art. 19 i 20 rozporządzenia Rzym II, wskazuje na to, że nie mogą one być rozstrzygające dla celów ustalenia, co ma charakter umowny (i jest z tego względu regulowane przez rozporządzenie Rzym I), a co pozaumowny (i z tego względu regulowane jest przez rozporządzenie Rzym II) [31].

67. Niestety preambuła do rozporządzenia Rzym I nie oferuje żadnego wyjaśnienia odnośnie do źródła art. 15 czy art. 16 ani celu tych przepisów. Brzmienie art. 15 rozporządzenia Rzym I przypomina art. 13 ust. 1 konwencji rzymskiej. W sprawozdaniu Giuliana i Lagarde’a wskazano, że „»subrogacja« polega na przyznaniu praw wierzyciela osobie zobowiązanej do spłaty zadłużenia wraz z innymi osobami lub w ich imieniu, w której interesie leży zaspokojenie wierzyciela”, a skoro konwencję stosuje się wyłącznie do zobowiązań umownych, przepis ten ogranicza się do praw o charakterze umownym [32]. Autorzy sprawozdania wyjaśniają, że przepisy dotyczące subrogacji nie mają zastosowania do subrogacji z mocy prawa w sytuacji, gdy wymagalna wierzytelność powstała na skutek czynu niedozwolonego (na

31 — Zobacz uzasadnienie przedstawionego przez Komisję wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”), COM(2003) 427 wersja ostateczna, s. 26.

32 — Zobacz sprawozdanie prof. M. Giuliana, uniwersytet w Mediolanie, i prof. P. Lagarde’a, uniwersytet Paris I, w sprawie konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych (Dz.U. 1980, C 282, s. 1), art. 13 („Subrogacja”).

przykład w sytuacji, gdy ubezpieczyciel przejmuje prawa osoby ubezpieczonej względem osoby, która spowodowała szkodę). Sytuacja, w której występuje subrogacja ustawowa, może zwykle nastąpić, gdy wierzyciel udziela dłużnikowi pożyczki zabezpieczonej poręczeniem. Jeżeli poręczyciel (osoba trzecia) wypłaca na rzecz wierzyciela kwotę stanowiącą pełne zaspokojenie roszczenia, dochodzi wówczas do subrogacji (wstąpienia w prawa wierzyciela) i powstania roszczenia względem dłużnika.

68. Jednakże sytuacja w obu sprawach rozpatrywanych w postępowaniach głównych nie jest tak jednoznaczna, jak w przypadku sytuacji z udziałem wierzyciela, dłużnika i poręczyciela.

69. Artykuł 16 rozporządzenia Rzym I przewiduje zachowanie ciągłości prawa właściwego w sytuacji wielości dłużników w kontekście zobowiązań umownych. Nie jest jednak pomocny przy ustalaniu, czy określone zobowiązanie pierwotne ma charakter umowny czy pozaumowny.

70. Moim zdaniem żaden z tych przepisów nie rzuca zatem więcej światła na problem, czy roszczenie regresowe wpisuje się w zakres stosowania rozporządzenia Rzym I.

71. W oparciu o przedstawioną wcześniej analizę pragnę przedstawić wniosek, że w sytuacji gdy przynajmniej dwóch ubezpieczycieli ponosi wspólną i solidarną odpowiedzialność odszkodowawczą względem osoby poszkodowanej, która doznała straty, szkody lub uszczerbku na zdrowiu na skutek czynu niedozwolonego popełnionego przez ubezpieczającego (ubezpieczających) lub jego (ich) zaniechania, gdzie jeden z ubezpieczycieli wypłacił to odszkodowanie i domaga się wkładu od drugiego (pozostałych), zobowiązanie ubezpieczyciela w zakresie wypłaty odszkodowania na rzecz ubezpieczającego lub wypłaty odszkodowania na rzecz osoby poszkodowanej w imieniu ubezpieczającego należy zaklasyfikować jako zobowiązanie o charakterze umownym dla celów rozporządzenia Rzym I. Niezależnie od tego, czy ubezpieczyciel wypłaca kwotę bezpośrednio na rzecz osoby poszkodowanej, czy też jeden z ubezpieczycieli wypłaca kwotę na rzecz drugiego tytułem wkładu w ramach tej kwoty, charakter umowny zobowiązania do wypłaty odszkodowania pozostaje niezmienny. Prawo właściwe należy zatem ustalić zgodnie z rozporządzeniem Rzym I.

Rozporządzenie Rzym II

72. Przedstawiłam wniosek, że roszczenie regresowe ubezpieczyciela jest objęte zakresem stosowania rozporządzenia Rzym I. Ściśle rzecz biorąc, nie ma zatem konieczności rozpatrywania rozporządzenia Rzym II. Jednakże dla celów zachowania należytego porządku wywodu przedstawię pokrótce taką analizę.

73. Moim zdaniem roszczenie regresowe ubezpieczyciela nie jest objęte zakresem stosowania art. 1 ust. 1 rozporządzenia Rzym II z powodów, które wskażę poniżej.

74. Po pierwsze, zobowiązania pozaumowne są kategorią o charakterze ubocznym. Z mojej analizy w pkt 58–62 oraz ze sformułowanego przeze mnie w pkt 71 wniosku wynika, że przedmiotem postępowań głównych są zobowiązania umowne. Artykuł 1 ust. 1 rozporządzenia Rzym II nie może mieć zatem zastosowania.

75. Po drugie, kategoria ogólna zobowiązań pozaumownych w art. 4 rozporządzenia Rzym II nie może stanowić podstawy określenia prawa właściwego, co jest spowodowane tym, że nie doszło do żadnego zdarzenia powodującego szkodę z udziałem ubezpieczyciela pojazdu ciągnącego i ubezpieczyciela pojazdu ciągniętego. Ubezpieczyciel pojazdu ciągnącego nie spowodował szkody, na skutek której ucierpiałby ubezpieczyciel pojazdu ciągniętego, ani vice versa. Z tej przyczyny *pomiędzy tymi dwoma ubezpieczycielami nie powstają zobowiązania o charakterze pozaumownym*. O ile prawdą jest, że wypadek w ruchu drogowym i powstała w jego wyniku szkoda, przez którą ucierpiała osoba poszkodowana, był podstawą do wysunięcia roszczenia (roszczeń) na mocy umowy (umów) ubezpieczenia, ubezpieczyciele nie byli uczestnikami zdarzenia i nie mają z nim związku. Jedyny

związek ze zdarzeniem wyraża się poprzez umowę (umowy) ubezpieczenia z odpowiednim ubezpieczającym (odpowiednimi ubezpieczającymi) [33]. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem „[…] odpowiedzialność za czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego może być brana pod uwagę tylko pod warunkiem, iż może zostać ustalony związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem, które spowodowało powstanie szkody” [34].

76. Po trzecie, roszczenie regresowe ubezpieczyciela nie wpisuje się w żadną z kategorii zobowiązań pozaumownych, które regulują art. 5–12 rozporządzenia Rzym II.

77. A co z art. 18, który przewiduje wybór prawa w sytuacji, gdy „osoba, która poniosła szkodę” (czyli osoba poszkodowana), chce wystąpić z roszczeniem bezpośrednim przeciwko ubezpieczycielowi sprawcy zdarzenia, „[…] jeżeli przewiduje to prawo właściwe dla zobowiązania pozaumownego lub prawo właściwe dla umowy ubezpieczeniowej”?

78. Chociaż żaden motyw nie rzuca więcej światła na wykładnię art. 18, pomocne może okazać się uzasadnienie wniosku Komisji dotyczące art. 14 (późniejszy art. 18), w którym wskazano: „Artykuł 14 określa prawo właściwe dla kwestii, czy osoba poszkodowana może wystąpić z roszczeniem o odszkodowanie bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi osoby odpowiedzialnej. Proponowany przepis wprowadza rozsądną równowagę pomiędzy interesami zainteresowanych stron w tym sensie, że chroni osobę poszkodowaną, oferując możliwość wyboru, jednocześnie jednak ograniczając tę możliwość do dwóch rodzajów prawa, których zastosowania może w sposób uzasadniony oczekiwać ubezpieczyciel[:] prawa właściwego dla zobowiązania pozaumownego lub prawa właściwego dla umowy ubezpieczeniowej. W każdym przypadku zakres zobowiązań ubezpieczyciela określa się w oparciu o prawo, któremu podlega umowa ubezpieczeniowa. Tak jak w art. 7, dotyczącym środowiska naturalnego, forma użytych określeń pozwoli uniknąć ryzyka wątpliwości w sytuacji, gdy osoba poszkodowana nie skorzysta z prawa wyboru”.

79. Wydaje mi się, że art. 18 zapewnia jedynie osobie poszkodowanej możliwość wystąpienia z roszczeniem bezpośrednim przeciwko ubezpieczycielowi (a nie sprawcy zdarzenia), pozostając bez wpływu na podstawowe parametry danej sytuacji. Kwestia tego, czy osoba poszkodowana może wystąpić z roszczeniem przeciwko sprawcy zdarzenia, będzie regulowana na mocy prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych. Ewentualny prawny obowiązek ubezpieczyciela, a nie sprawcy zdarzenia, do zapłaty odszkodowania zależeć będzie od warunków umowy ubezpieczenia, zgodnie z jej wykładnią w świetle prawa właściwego dla umowy.

80. Utwierdza mnie to zatem w przekonaniu, że rozporządzenie Rzym II nie ma zastosowania oraz że, w rezultacie, zasady określone w art. 20 dotyczące odpowiedzialności kilku osób są nieistotne dla ustalenia prawa właściwego w sprawach C-359/14 i C-475/14.

Wnioski

81. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby na pytania prejudycjalne przedstawione przez Vilniaus miesto apylinkės teismas w sprawie C-359/14 i Lietuvos Aukščiausiasis Teismas w sprawie C-475/14 Trybunał odpowiedział w sposób następujący:

— Artykuł 14 lit. b) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/103/WE z dnia 16 września 2009 r. w sprawie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych i egzekwowania obowiązku ubezpieczania od takiej odpowiedzialności nie ustanawia zasady szczególnej dla określania prawa właściwego.

33 — Zobacz pkt 60 powyżej.

34 — Zobacz wyrok ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 34 i przytoczone tam orzecznictwo.

— W sytuacji gdy przynajmniej dwóch ubezpieczycieli ponosi wspólną i solidarną odpowiedzialność odszkodowawczą względem osoby poszkodowanej, która doznała straty, szkody lub uszczerbku na zdrowiu na skutek czynu niedozwolonego popełnionego przez ubezpieczającego (ubezpieczających) lub jego (ich) zaniechania, gdzie jeden z ubezpieczycieli wypłacił to odszkodowanie i domaga się wkładu od drugiego (pozostałych), zobowiązanie ubezpieczyciela w zakresie wypłaty odszkodowania na rzecz ubezpieczającego lub wypłaty odszkodowania na rzecz osoby poszkodowanej w imieniu ubezpieczającego należy zaklasyfikować jako zobowiązanie o charakterze umownym dla celów art. 1 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I). Niezależnie od tego, czy ubezpieczyciel wypłaca kwotę bezpośrednio na rzecz osoby poszkodowanej, czy też jeden z ubezpieczycieli wypłaca kwotę na rzecz drugiego tytułem wkładu w ramach tej kwoty, charakter umowny zobowiązania do wypłaty odszkodowania pozostaje niezmienny. Prawo właściwe należy zatem ustalić zgodnie z rozporządzeniem Rzym I.